

Tilburg University

Aanvulling van het spreekrecht van slachtoffers en nabestaanden in het strafproces

Groenhuijsen, M.S.

Published in:
Delikt en Delinkwent

Publication date:
2014

Document Version
Other version

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Groenhuijsen, M. S. (2014). Aanvulling van het spreekrecht van slachtoffers en nabestaanden in het strafproces: Naar een adviesrecht omtrent 'de vragen van artikel 350'? *Delikt en Delinkwent*, 2014(3), 171-179. [15].

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Aanvulling van het spreekrecht van slachtoffers en nabestaanden in het strafproces: naar een adviesrecht omtrent 'de vragen van artikel 350'?²

DD 2014/15

1. Het spreekrecht voor slachtoffers tijdens een strafproces is naar mijn oordeel een van de echt moeilijke onderwerpen in ons vakgebied. Een kleine persoonlijke anekdote kan dit wellicht verhelderen. Ik houd me nu zo'n 34 jaar bezig met de rechtspositie van slachtoffers van misdrijven. Niet vanwege een spontane ideologische bevlogenheid of ingegeven door ervaringsdeskundigheid. Soms liggen de dingen eenvoudiger. Op mijn tweede werkdag als wetenschappelijk medewerker in Leiden werd ik door mijn nog altijd bewonderde leermeester prof. A.L. Melai ontboden in zijn kamer en daar kreeg ik de opdracht om een proefschrift over dit onderwerp te schrijven. Zo ging dat destijds. En er werd ook bijgezegd wat in hoofdlijnen de uitkomst van het onderzoek zou moeten zijn. Het strafproces dient geen ruimte te bieden aan het verdriet van slachtoffers. Aan het laatste deel van de opdracht heb ik me niet gehouden. Het onderzoek wees nu eenmaal uit dat er wel degelijk een eigen plek voor slachtoffers kan zijn binnen een traditioneel en fair Nederlands strafproces. De echte vraag was – en is – natuurlijk hoe ruim die plaats kan zijn. Op dat punt heb ik altijd, vooral twee, vaste maatstaven aangehouden. Ten eerste mag betrokkenheid van slachtoffers nooit ten koste gaan van een eerlijk proces voor de verdachte. En ten tweede is niemand erbij gebaat als de procedure wordt omgevormd tot een soort drie partijen-proces.³ Die criteria zijn waarschijnlijk niet zo erg omstreden. Maar het gaat er natuurlijk om op welk moment het omslagpunt wordt bereikt. Wanneer tasten slachtofferrechten een eerlijk proces voor de verdachte aan? En welke bevoegdheden voor slachtoffers zijn dermate ingrijpend dat er in feite een drie partijen-procedure ontstaat? Wonderlijk genoeg is vooral het mondelinge spreekrecht voor slachtoffers ter zitting in deze opzichten een soort lakmoesproef gebleken. En ik wil niet verhullen dat ik zelf precies om deze reden vele jaren lang een tegenstander ben geweest van invoering van dit spreekrecht. Pikant is nog dat ook anderen uit de wereld van slachtofferhulp en victimologie – ik noem collega Jan van Dijk en de wereldwijd invloedrijke directeur van Victim Support England and Wales, Dame Helen Reeves – tot ver in de jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw vonden dat mondeling spreekrecht ter zitting een stap te ver zou zijn.

2. De tijden zijn veranderd. En we hebben nieuwe dingen geleerd. Ik ga geen oude koeien uit de sloot halen, maar het is nuttig en nodig om enkele kernfeiten uit de slachtofferremancipatie in herinnering te brengen teneinde de meest recente ontwikkelingen op dit terrein beter te kunnen begrijpen en duiden. Vrijwel iedereen weet dat de verandering van de processuele rechten van slachtoffers vooral is ingezet met de Wet-Terwee.⁴ Wat minder bekend is, is dat de wet weliswaar in strikte zin vooral voorschriften gaf omtrent het onderzoek ter terechtzitting, maar dat de eigenlijke betekenis van deze regelgeving vooral was gelegen in een verbetering van de bejegening van slachtoffers in het voorbereidend on-

-
1. Hoogleraar straf(proces)recht en victimologie aan de Universiteit van Tilburg, tevens redacteur van dit tijdschrift.
  2. Citeerwijze: M.S. Groenhuijsen, 'Aanvulling van het spreekrecht van slachtoffers en nabestaanden in het strafproces: naar een adviesrecht omtrent 'de vragen van artikel 350'', DD 2014, 15.
  3. Zie voor een verantwoording hiervan mijn samenvattende opstel 'Slachtoffers van misdrijven in het recht en in de victimologie. Verslag van een intellectuele zoektocht', DD 2008, p. 121-145.
  4. De wet is gefaseerd ingevoerd (in 1992 in twee 'proefarrondissementsen' en in 1995 in het hele land).

derzoek.⁵ Daarnaast had de wet een positief symbolische betekenis, voor zover er voor het eerst een aparte titel in het wetboek van strafvordering verscheen waarin de procespositie van de benadeelde partij werd geregeld.

Voor het onderwerp van vandaag werd het evenwel pas echt spannend in 2005. Toen werd het mondelinge spreekrecht voor slachtoffers ter terechtzitting in de wet opgenomen. Dat ging niet zonder slag of stoot. Saillant detail daarbij is dat vooral leden van de zittende rechterlijke macht reserves naar voren brachten omtrent deze verandering van het procesrecht. In hoofdzaak werden vier nadelen genoemd. Ten eerste werd gevreesd voor een te sterke emotionalisering van het proces. Als tweede werd het probleem van mogelijke vertraging van de afdoening genoemd. Het derde probleem werd aangewezen als de dreigende rechtsongelijkheid tussen verdachten die een relatief 'milde' gedupeerde tegenover zich vonden en hen die juist een 'streng' of 'kwetsbaar' slachtoffer troffen. En ten vierde werd opgemerkt (bijna tien jaar na dato blijf ik me verbazen over dit vooringenomen en paternalistische 'argument') dat het spreekrecht wel eens slecht voor de slachtoffers zelf zou kunnen zijn, omdat daarmee verwachtingen worden gewekt die simpelweg niet kunnen worden ingelost.

Eerlijk is eerlijk. Het zou misplaatst zijn om de rechters even weg te zetten als conservatieve professionals die wel altijd nieuwe rechten van verdachten loyaal hebben aanvaard, en die nu ineens tegengas gaan geven als de wind uit een andere hoek waait. Natuurlijk ligt er een respectabele beroepsethiek ten grondslag aan de aarzelingen rond de invoering van het spreekrecht. Die ethiek is namelijk precies verbonden aan het eerdergenoemde gezichtspunt van bescherming van een eerlijk proces voor de verdachte. Daar is dus uiteraard niets mis mee. Het is alleen jammer dat daar allerlei argumenten bijgezocht zijn, die geen hout snijden. Dat hadden onze magistraten kunnen weten als ze kennis hadden genomen van de literatuur uit landen waar al veel langer ervaring was opgedaan met het spreekrecht.⁶ Het is dan ook niet heel verrassend dat enkele jaren na de introductie van het spreekrecht in het Nederlandse recht in empirisch onderzoek werd geconcludeerd dat het met die voorspelde nadelen behoorlijk meeviel en dat de positieve effecten van dit nieuwe rechtsinstrument duidelijk van groter gewicht bleken te zijn.⁷

Wat mij betreft tot zover vooral goed nieuws. Maar daarna, dat wil dus zeggen in de afgelopen jaren, is het klimaat toch echt veranderd. De slachtoffers zijn 'ontdekt' door de politiek. Misschien is het beter om te spreken over 'herontdekt', want vooral in andere landen is er al veel langer sprake van een tendens om slachtoffers te gebruiken (sommigen hebben het over 'misbruiken') in een politieke agenda die vooral met zich meebrengt dat het strafrecht harder, populistischer, punitiever wordt.⁸ In Nederland is het beeld wisselend. Aan de ene

5. Daartoe werden zogenaamde richtlijnen/circulaires ingevoerd, waarin gedragslijnen werden bepaald die de politie en het OM in acht moesten nemen in hun omgang met slachtoffers. Hierover kan natuurlijk veel worden gezegd. Ik volsta met het signaleren van de invoering van de zogenaamde 'slachtoffergesprekken' die zaaksofficieren van justitie voorafgaand aan de zitting moesten gaan voeren met slachtoffers van ernstige delicten. Vele leden van het OM zagen daar nogal tegenop. Voor mijn betoog is van belang om vast te stellen dat in de praktijk deze gesprekken doorgaans prima bleken te verlopen; zowel de officieren van justitie als de betrokken slachtoffers waren in de regel zeer content met inhoud en uitkomst van de gesprekken.
6. Dan gaat het vooral vaak om Angelsaksische rechtssystemen waar men onderzoek heeft gedaan naar de zogeheten 'victim impact statement'. Ik heb van het wat oudere empirische onderzoek verslag gedaan in de bijdrage 'Victimologie in staat van verwarring?', *NJB* 1995, m.n. p. 17-19.
7. K. Lens, A. Pemberton & M.S. Groenhuijsen, *Het spreekrecht in Nederland: een bijdrage aan het emotioneel herstel van slachtoffers?*, Tilburg: Intervict/Prisma Print 2010.
8. Zie vooral Ezzat A. Fattah, *From crime policy to victim policy: reorienting the justice system*, International Society of Criminology: Simon Fraser University 1986 (met als veelbetekenende titel van de proloog: 'On some visible and hidden dangers of victim movements'); en Markus Dirk Dubber, *Victims in the war on crime: the use and abuse of victims' rights*, New York: New York University Press 2006.

kant zien we volstrekt redelijke hervormingen, zoals de invoering van de 'Wet versterking rechtspositie van slachtoffers' in 2011. Daarin wordt (eindelijk) uitvoering gegeven aan Europese minimum-eisen op dit terrein, zoals die sinds 2001 al waren neergelegd in een desbetreffend Kaderbesluit en die onlangs, in 2012, zijn aangescherpt in een nieuwe EU-Richtlijn. De wet van 2011 behoeft hier geen bespreking. Ik vermeld slechts dat er nu voor het eerst in het wetboek van strafvordering rechten zijn vastgelegd voor het slachtoffer als zodanig. Als zodanig, dat betekent dus niet in een afgeleide hoedanigheid als getuige, als aangever, als belanghebbende, of als benadeelde partij met een vordering tot schadevergoeding. En ik noem de bepalingen in artikel 51a en artikel 288a Sv, waarin de officier van justitie respectievelijk de voorzitter van de rechtbank wordt gemaand om toe te zien op 'een correcte bejegening van het slachtoffer'. Zoals ik wel eens vaker heb opgemerkt, beschouw ik deze wetsartikelen als bakens van juridische beschaving.

Maar aan de andere kant zijn ook wij geconfronteerd met bedenkelijke vormen van slachtofferisme. Een vorige minister van Justitie heeft bijvoorbeeld verjaringstermijnen in geval van zedendelicten tegen jeugdige slachtoffers afgeschaft. Zeker waar het gaat om reeds verstreken termijnen is dit in strijd met elementaire normen van de rechtsstaat. De huidige bewindslieden op het departement van Veiligheid en Justitie laten vrijwel geen maand voorbij gaan zonder nieuwe maatregelen aan te kondigen die het strafrecht verharderen, met een beroep op het belang van slachtoffers van misdrijven. Daarbij is het, zoals al eerder elders werd gesignaleerd, af en toe de vraag of de voorgestelde hervormingen ook daadwerkelijk in het belang zijn van de slachtoffers die de publieke rechtvaardiging heten te zijn voor de dadendrang van de zittende minister en staatssecretaris.

3. En nu staan we dan aan de vooravond van een nieuwe ronde in het debat omtrent de meest evenwichtige positionering van slachtoffers in de strafrechtelijke procedure. Op 3 oktober 2013 heeft onze regering een gewijzigd concept-wetsvoorstel naar buiten gebracht dat strekt tot wijziging van het Wetboek van Strafvordering ter aanvulling van het spreekrecht van slachtoffers en nabestaanden in het strafproces.⁹ In dit document worden drie wezenlijke en samenhangende voorstellen gedaan om de positie van slachtoffers in de strafrechtelijke procedure te veranderen. Het eerste daarvan betreft de aanvulling van het spreekrecht met een apart 'adviesrecht'. Daartoe zou artikel 51e Sv moeten worden uitgebreid met een lid 8, luidende:

"Het slachtoffer kan, al dan niet in aansluiting op de uitoefening van het spreekrecht, een advies aan de rechtbank uitbrengen over de beantwoording van de vragen van art. 350. Het adviesrecht kan ook worden uitgeoefend door nabestaanden en andere personen aan wie het spreekrecht is toegekend."

In het rechtstreeks verlengde hiervan zou artikel 302 lid 2 gaan inhouden:

"De voorzitter stelt de spreekgerechtigde op zijn verzoek, al dan niet in aanvulling op het spreekrecht bedoeld in¹⁰ artikel 51e, eerste lid, in de gelegenheid aan de rechtbank een advies uit te brengen over de beantwoording van de vragen van artikel 350".

Ten slotte zou aan artikel 359 lid 2 een volzin worden toegevoegd, inhoudende:

9. Het voorstel gaat ook nog over een wijziging van de Wet schadefonds geweldsmisdrijven ter uitbreiding van de mogelijkheid van uitkering aan nabestaanden. Dat onderdeel laat ik hier buiten beschouwing.

10. In de mij beschikbaar gestelde tekst ontbreekt het woordje 'in'. Dat moet een kennelijke schrijffout zijn.

“Ditzelfde geldt voor een uitdrukkelijk onderbouwd standpunt dat is neergelegd in het advies van de spreekgerechtigde uitgebracht op grond van artikel 302, tweede lid”.

4. Hier zijn uiteenlopende vragen aan de orde. De eerste betreft materieel het bereik van het spreekrecht.¹¹ Er wordt al enige tijd geklaagd over beperkingen die in 2005 zijn gesteld aan de uitoefening van het spreekrecht. Slachtoffers mogen zich wel uitlaten over de gevolgen die een delict op hun leven heeft gehad ('impact'), maar niet over andere zaken, zoals de bewijsvraag en – vooral – de vraag naar de op te leggen straf. Weliswaar blijken rechters in de praktijk met name ten aanzien van de bewijsvraag soepel te zijn en slachtoffers niet vaak tot de orde te roepen, toch zegt de helft van de slachtoffers dat gebruik maakt van het huidige spreekrecht dat de reikwijdte van dat recht te beperkt is.¹² Een tweede kwestie die hier speelt, betreft dan de nieuw voorgestelde afbakening. Gedupeerden mogen zich voortaan, volgens deze plannen, uitlaten over 'de vragen van artikel 350 Sv'. Dat lijkt mij op voorhand geen vanzelfsprekend nieuw criterium. Overigens moet direct worden vastgesteld dat beide genoemde vragen in het voorstel worden aangevat door een ontkoppeling aan te brengen tussen het eigenlijke 'spreekrecht' aan de ene kant en een nieuw 'adviesrecht' aan de andere kant. We moeten aandacht besteden aan de kwestie in hoeverre deze constructie voor de hand liggend en optimaal is. En dan is er, als derde dus, een ogenschijnlijk heel andere vraag, maar dat is er wel een die de afgelopen tijd in toenemende mate het debat over slachtofferrechten lijkt te vervuilen: de vraag namelijk of er een tweefasen-proces zou moeten komen, omdat slachtofferparticipatie oneerlijk zou zijn zolang niet door een rechter is vastgesteld dat de verdachte inderdaad schuldig is aan het hem tenlastegelegde delict. Ik bespreek deze vragen in de navolgende aantekeningen.

5. Zwaarwegend in het publieke en academische debat lijkt vooral te zijn waarom het spreekrecht moet worden beperkt tot de gevolgen die het misdrijf heeft gehad voor het leven van het slachtoffer. In zekere zin moet ook op voorhand worden toegegeven dat hier een wat onlogische limiet wordt gesteld. Hoe kun je immers spreken over de *gevolgen* van een delict als je niet zou mogen uitleggen dat het strafbare feit inderdaad heeft plaatsgevonden? In beginsel heb ik daarom begrip voor degenen die op dit punt uitbreiding van de materie van het spreekrecht bepleiten. Sommigen doen dat in stevige bewoordingen. Mijn collega Jan van Dijk betitelt de huidige bevoegdheid bijvoorbeeld als een 'gemuilkorfd spreekrecht'.¹³ Ook de organisatie praktijkmensen Slachtofferhulp Nederland heeft zich in deze zin uitgesproken.¹⁴ Nog wat algemener, en misschien niet helemaal van bijbehorende motivering voorzien, heeft de advocaat Richard Korver zich uitgelaten.¹⁵ Die stelt onder andere dat er *geen enkele* beperking zou moeten worden gesteld aan het spreekrecht. Dat zou moeten kunnen gaan over *alle onderwerpen* die door het slachtoffer relevant worden geacht. Tot zover de critici. Waar het volgens mij om gaat is dat vanuit verschillende hoek een uitbreiding van het spreekrecht wordt bepleit waarbij in ieder geval ook de bewijs-

11. Bij wet van 12 juli 2012 (Stb. 2012, 345) is de kring van spreekgerechtigden verruimd – het ging vooral om nabestaanden en vertegenwoordigers van jeugdige slachtoffers. In de omvang van het spreekrecht werd geen wijziging aangebracht.

12. Kamerstukken II, 2010/11, 32500 VI, nr. 9.

13. Zie voor alle exacte vindplaatsen en nadere beschouwingen het artikel dat ik met prof. Rianne Letschert schreef: 'Over spreekrecht plus en een twee fasen proces. Dilemma's bij een verantwoorde hervorming van het strafprocesrecht', in: *KLM Van Dijk. Liber amicorum prof. dr. mr. J.J.M. van Dijk*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2012, p. 137-152.

14. Zie <http://www.slachtofferhulp.nl/Actueel/Persbericht/>, 10 juli 2012.

15. Zie reeds zijn boek *Recht van spreken. Slachtoffers in het Nederlandse strafproces*, Amsterdam/Antwerpen: Uitgeverij de Arbeiderspers 2012, p. 216 e.v.

baarheid van de tenlastelegging en de gewenste strafmaat aan bod zouden moeten kunnen komen. Hoeveel gewicht moet aan deze aanbevelingen, die nu in het voorliggende concept-wetsvoorstel worden overgenomen, worden toegekend?

Ik probeer die vraag stap voor stap te beantwoorden. Eerst de kwestie van het bewijs. Op dat punt zie ik momenteel in de praktijk geen wezenlijke problemen. Als gezegd laten rechters hier de slachtoffers de nodige ruimte. Dat is ook niet verwonderlijk, omdat een kernpunt van de Nederlandse en van de Europese regelgeving is dat een slachtoffer dat een aangifte doet vanaf dat moment dient te worden bejegend als een echt slachtoffer. En dus niet als iemand die nog maar eens moet bewijzen dat het delict echt tegen hem/haar, en door de verdachte is gepleegd. Ik kom aanstonds nog terug op dit kernpunt. Maar daar komt nog iets bij. Het huidige strafprocesrecht biedt immers meer dan genoeg mogelijkheden voor het slachtoffer om zich omtrent het bewijs uit te laten. Dat begint al met de aangifte. Het is duidelijk dat in de meeste strafzaken het proces-verbaal van aangifte een van de belangrijkste bewijsmiddelen is. Zeker indien de verdachte ontkent, kan het slachtoffer vervolgens als getuige de autoriteiten informeren en desnoods formeel als getuige worden gehoord. Dus hij heeft zelfs volgens het bestaande wetboek alle ruimte om zich uit te spreken over de in zijn ogen daadwerkelijke toedracht van het feit. Daarnaast zijn er ook nog de wettelijke bevoegdheden van artikel 334 Sv. Indien het slachtoffer zich voegt als benadeelde partij, mag hij ingevolge lid 1 en 2 van deze bepaling concrete bevoegdheden uitoefenen die het feitelijke bestaansrecht van zijn vordering kunnen staven. Maar misschien nog belangrijker is lid 3 van artikel 334 Sv. Daarin is de benadeelde de bevoegdheid toegekend om zijn vordering 'toe te lichten'. Het gaat er natuurlijk om hoe dit begrip wordt uitgelegd. Welnu, in de rechtspraak van de Hoge Raad over deze bepaling wordt een heel ruime interpretatie aan het woord 'toelichten' gegeven.¹⁶ Alles bijeen genomen zie ik dus naar geldend recht heel veel – zeg maar gewoon: voldoende – mogelijkheden van het slachtoffer om zich over de bewijsvraag uit te laten. Daarvoor hoeft het spreekrecht niet te worden uitgebreid en is een nieuw adviesrecht totaal overbodig.

Hoe zit dat dan met uitlatingen omtrent de gewenste strafmaat? Dat ligt wel wat gecompliceerder. Hier raken we aan de fundamenteën van het strafproces. Wat voor taferelen willen we in Nederlandse rechtszalen zien? De Verenigde Staten bieden een voorbeeld van verschillende denkbare modellen. In sommige staten kent men daar de 'victim impact statement' (vergelijkbaar met onze slachtofferverklaring), in andere staten gaat men verder en is er een wettelijke bevoegdheid om een 'victim statement of opinion' af te leggen (dat is dus een mening over de op te leggen straf, zoals nu ook bij ons wordt voorgesteld). Wat leren ons deze buitenlandse voorbeelden? Laat ik mijn woorden zorgvuldig kiezen. Natuurlijk is het niet zo dat de onderhavige uitbreiding van het thema van het spreekrecht er per definitie toe zou leiden dat het strafproces een slagveld wordt. Evenmin staat vast dat in zo'n nieuwe situatie de zitting onvermijdelijk een pandemonium wordt. Dergelijke claims zouden onverantwoord dicht in de buurt komen van de voorspellingen die onze rechters hebben gedaan kort voor de invoering van het oorspronkelijke spreekrecht in 2005. Maar toch is er wel iets aan de hand. Kijk naar de realiteit van de terechtzitting. Een slachtoffer dat de consequenties van een misdrijf aangeeft, beschrijft. Een slachtoffer dat zich uitlaat omtrent de door hem gewenste straf, valt aan. Dat is een fundamenteel verschil. Willen we een slachtoffer structureel in een offensieve positie brengen? Wat in ieder geval te verwachten is – kijk naar de Verenigde Staten – is dat de slachtoffers die zo'n opinie mogen uiten, vrij vaak een zwaardere straf in gedachten hebben dan het OM. Ik heb het niet over dood door schuld in het verkeer – daar valt het vaak erg mee (behalve wanneer er alcohol

16. Zie bijvoorbeeld HR 15 juni 2010, LjN BM2449

viesrecht zelfs voor juristen een soort hogere wiskunde is. Ik moet dan ook zeggen dat dit nieuwe onderscheid mij volkomen overbodig – en bijgevolg zelfs schadelijk – lijkt. In de Memorie van Toelichting wordt er een belangrijk punt gemaakt van het verschil ten aanzien van het ondervragingsrecht. Het spreekrecht zou vooral thuishoren in de fase van de informatievergaring; het adviesrecht met name in de fase van de *waardering* van de vergaarde informatie. Bijgevolg zou het vooral voor de hand liggen dat de verdachte vaker van het ondervragingsrecht gebruik zou maken na uitoefening van het adviesrecht dan na het spreekrecht. Volgens mij is dit erg gekunsteld. Inhoudelijk komt het er steeds op neer dat waar in enig opzicht belastende informatie door het slachtoffer wordt ingebracht, die door de verdediging wordt betwist, de verdachte of zijn raadsman het slachtoffer aan de tand moet kunnen voelen. Dat begrijpt het slachtoffer heel goed; en hij kan ook heel goed snappen dat dit er dan toe kan leiden dat hij als getuige verplicht wordt om kritisch te worden ondervraagd. Maar om hierop een verschil tussen twee soorten uitingsrechten te baseren, is zwaar overdreven en contraproductief. Het onderscheid is – zeker voor ‘gewone’ burgers – kunstmatig en onbruikbaar. Dit brengt mij op het werkelijk doorslaggevende bezwaar tegen de gekozen constructie. Volgens het voorgestelde artikel 302 lid 3 Sv zal de voorzitter direct na het uitoefenen van het adviesrecht de officier van justitie en de verdachte de gelegenheid geven zich daarover uit te laten. Ik beroep me opnieuw op de realiteit van de zitting, vanuit het perspectief van het slachtoffer. Het slachtoffer heeft zich – volgens het voorliggende voorstel – net uitgesproken omtrent ‘de vragen van artikel 350’. Vervolgens gaan de anderen over dezelfde onderwerpen spreken. Het ligt voor de hand – nee: in de meeste gevallen is het vrijwel zeker – dat *beide volgende sprekers* minstens op aanmerkelijke onderdelen *een ander standpunt* naar voren gaan brengen. Het vereist weinig empathisch vermogen hoe dit op het slachtoffer zal overkomen. Hij heeft iets gezegd, en – jawel – vervolgens gaan zowel de verdediging als het OM iets anders bepleiten. In de beleving van het slachtoffer brengt dit onvermijdelijk met zich mee dat hij het gevoel krijgt niet alleen met *een* tegenpartij te maken te krijgen, maar zelfs met *twee* opponenten te worden geconfronteerd. De dynamiek van de situatie leidt er dus vrijwel zeker toe dat het slachtoffer dit als een driepartijen-proces zal gaan ervaren (hetgeen, zoals eerder betoogd, al een riskante onderneming is), maar ook nog eens als een driepartijen-proces waarin hij door de twee andere tegenpartijen wordt tegengesproken en dus tegengewerkt. De conclusie is duidelijk: dat moeten we niet willen.

7. In de voorafgaande aantekeningen heb ik eigenlijk onrecht gedaan aan een belangrijke recente publicatie. Al veel eerder had het onderzoek kunnen worden vermeld van Keulen c.s. omtrent de voor- en nadelen van een strafproces in twee fasen, in relatie tot de posities van slachtoffers en verdachten.²⁰ Het is een bijzonder grondige studie, ongetwijfeld de best beschikbare over dit onderwerp, en het voorliggende concept-wetsontwerp is grotendeels op dit werk gebaseerd. Na voorbereidende hoofdstukken over de procespositie van het slachtoffer en de aard van ons strafproces volgt een beschouwing onder de intrigerende titel ‘Honderdzesenzeventig stellingen over het spreekrecht en het tweefasenproces’ (p. 89-193). Daarop volgen rechtsvergelijkende hoofdstukken waarin België, Engeland en Wales, Duitsland en Zweden uitvoerig aan de orde komen. Uiteraard wordt de studie afgesloten met conclusies, die niet alleen gaan over het tweefasen-proces, maar – als onderdeel daar-

20. B.F. Keulen, A.A. van Dijk, E. Gritter, N.J.M. Kwakman & K. Lindenberg, *Naar een tweefasen-proces? Over voor- en nadelen van een strafproces in twee fasen, in relatie tot de posities van slachtoffer en verdachte*, Zutphen: Uitgeverij Paris 2013.

van – ook over de uitbreiding van het spreekrecht en het recht op behandeling als onschuldige.

Het is ondoenlijk om het betoog van de onderzoekers hier in volle omvang samen te vatten. Voor zover het idee uit hun koker komt om het spreekrecht te gaan onderscheiden van een nieuw in te voeren adviesrecht – en dat is een even belangrijke als originele uitkomst van hun beschouwingen – zijn in de voorafgaande opmerkingen al vrij fundamentele bezwaren naar voren gekomen. Wat, in mijn visie, resteert, is de aparte vraag naar de wenselijkheid van een tweefasen-proces. Op dat punt geeft de Memorie van Toelichting op het onderhavige concept-wetsvoorstel correct aan waarom de onderzoekers uiteindelijk geen voorstander zijn van deze mogelijkheid. De kern van de argumentatie ligt in juridisch-technische overwegingen. Er wordt vastgesteld dat een slachtoffer in verschillende hoedanigheden deelneemt aan een strafrechtelijke procedure. Dat kan immers zijn als rechtstreeks belanghebbende, als getuige, als benadeelde partij en als iemand die het spreekrecht uitoefent. Dan komt het springende punt, in de woorden van de genoemde Memorie van Toelichting als volgt verwoord:

“Uit deze beschrijving blijkt dat het huidige strafproces niet in één alternatief model tweefasenproces kan worden gesplitst, omdat de verschillende hoedanigheden waarin het slachtoffer kan optreden telkens tot verschillende aanpassingen van de structuur van het strafproces met aanzienlijke complicaties voor de aard van de behandeling in hoger beroep kunnen leiden. Hieruit volgt voorts dat al deze aanpassingen ook vertraging in de procedure kunnen meebrengen.”

Voor zover ik kan overzien is dit een vrij nieuw technisch argument, waar ik blij mee ben en wat ik van harte ondersteun. Niettemin zijn er naar mijn oordeel in aanvulling hierop wellicht nog fundamentele overwegingen die – in Nederland – tegen een gesplitst strafproces pleiten. Ik noem er twee. De eerste is vrij abstract en is door Melai als volgt geformuleerd:

“Afgezien van de onwenselijkheid van (...) vertraging met het oog op de functie van het strafproces en de uiteenlopende daarbij betrokken belangen, dient *desintegratie van het onderzoek* (mijn curs.; MG) vooral ook te worden vermeden met het oog op de deugdelijkheid van de in de art. 348 en 350 Sv van de rechter gevorderde beslissingen, die op grond van de genoemde bepalingen dienen te worden gewezen naar aanleiding van het – in het bewustzijn van de rechter liefst niet verbleekte – onderzoek op de terechtzitting”.²¹

Daarnaast speelt een heel concreet argument een wat mij betreft letterlijk doorslaggevende rol.²² Dat betreft het onschuldsvermoeden. Het feit dat een verdachte tot het moment van definitieve veroordeling niet als schuldig mag worden aangemerkt, heeft niets te maken met de procespositie van een slachtoffer. Voor laatstgenoemde geldt precies het omgekeerde. Een slachtoffer dient vanaf het moment dat hij betrokken raakt in een strafrechtelijke procedure *als slachtoffer* te worden behandeld. En dus niet als een soort *vermoedelijk* slachtoffer. Dat volgt uit het internationaal recht (Declaratie van de Verenigde Naties, Aanbevelingen van de Raad van Europa, Kaderbesluit en vervolgens de Richtlijn van de EU). En daar zijn ook goede redenen voor, waarover ik nu niet zal uitweiden. Ik voeg slechts ter adstructie toe dat *zelfs* als de verdachte wordt vrijgesproken, nog geenszins steeds vast staat dat het slachtoffer geen slachtoffer was. En ten slotte: ik ken maar één enkele uitzon-

21. A.L. Melai in de annotatie onder HR 14 mei 1974, NJ 1974, 468.

22. Zo reeds Groenhuijsen & Letschert 2012 (voetnoot 11 hierboven).

dering op het principe dat iemand die zich als gedupeerde door een misdrijf bij de autoriteiten meldt, vanaf dat moment rechten heeft en als slachtoffer dient te worden bejegend. Die uitzondering betreft het ICC, waar een aangever een uitvoerige 'sollicitatieprocedure' moet doorlopen teneinde de status van 'slachtoffer' te verkrijgen. Begrijpelijk als die eis moge zijn in het licht van de grote aantallen betrokkenen waar het daar om kan gaan, heeft die procedure in de praktijk van het ICC gedurende de afgelopen jaren tevens duidelijk gemaakt hoe diep vernederend een dergelijke aanpak voor de getroffen is. Waar in Nederland een pleidooi voor een tweefasen-proces in feite de kiem van dergelijk wantrouwen in zich draagt, is dat een gedachte waar onze rechtsstaat zich verre van moet houden. De conclusie moet zijn: een tweefasen-proces dient te worden afgeraden, zelfs indien het spreekrecht materieel zou worden uitgebreid, maar *a fortiori* zolang het binnen de thans bestaande grenzen functioneert.

8. Het concept-wetsvoorstel is in oktober 2013 voor advies toegezonden aan diverse instanties. Tot nu toe hebben vertegenwoordigers van juridische beroepsgroepen – in willekeurige volgorde: de Raad voor de Rechtspraak, de Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak, het Openbaar Ministerie, de Orde van Advocaten – allemaal afwijzend gereageerd op het idee van het voorgestelde adviesrecht.²³ Niet vanwege een soort vooringenomen conservatisme, niet vanuit eigen belangen van de beroepsgroep, en zelfs niet vanuit een elders wel zichtbare 'slachtoffermoedheid'. Alle adviezen berusten op juridische overwegingen, waarvan de meeste varianten zijn op wat in het vorenstaande is uiteengezet.

Ik begon mijn relaas met de constatering dat het spreekrecht voor slachtoffers een van de echt moeilijke onderwerpen in ons vak is. Waarom is dat eigenlijk zo? Naar mijn overtuiging komt dat omdat het gaat over een probleem dat niet alleen met juridische techniek kan worden 'opgelost'. De grondige Groningse studie hierover bewijst dat wel. Het is zo moeilijk omdat we hier te maken hebben met een slachtofferrecht dat wel degelijk de verhoudingen binnen een fatsoenlijk georganiseerd strafproces in potentie kan verstoren. Daarom is behoedzaamheid geboden. Anderzijds betreft het een recht waaraan voor het slachtoffer significante psychologische implicaties zijn verbonden.²⁴ Ook dat vraagt om grote zorgvuldigheid. Binnen deze krijtlijnen is het lastig manoeuvreren. Niemand weet precies welke invloed een slachtofferverklaring heeft op het uiteindelijke oordeel van de strafrechter. Hoe gek het ook klinkt: misschien is dat maar goed ook. In ieder geval brengen deze overwegingen mij tot de conclusie dat het spreekrecht zich niet leent voor een sprong in het duister. Juist op dit terrein kan een wetgever het zich niet veroorloven om zomaar met een 'creatief idee' te komen. Daarom zijn er doorslaggevende bezwaren tegen het voorstel om het slachtoffer de bevoegdheid toe te kennen de rechter te gaan adviseren omtrent 'de vragen van artikel 350 Sv'.

23. Voor de zorgvuldigheid moet ik melden dat advocaten vaak wel instemming hebben betoond met de gedachte van een tweefasen-proces. Maar dat standpunt staat los van de precieze invulling van het spreekrecht.

24. Zie Lens c.s. (voetnoot 5 hierboven).